

وزارت میراث فرهنگی
موزه ملی ایران

معرفی فرش مناطق ایران

کرمان و راور
Kerman & Ravar

استان کرمان با نام باستانی بوتیا که بعدها به کارمانیا و سپس به کرمان تبدیل شد، با وسعتی حدود ۱۸۷۰۰۰ کیلومتر مربع، از مناطق مرکزی و خشک کشور ایران است.

از شهرهای مهم این استان؛ کرمان، راور، رفسنجان، سیرجان، بافت، جیرفت، شهر بابک، ماهان و شهداد می باشند.

تاریخ کرمان به پادشاهان ساسانی بهرام پنجم می رسد. بنای قدیمی شهر را اردشیر بابکان بنانهاد که به بردسیر معروف است. این شهر در مسیر جاده ابریشم (راه ارتباطی چین و هندوستان به اروپا) قرار دارد.

اما کرمان از جمله شهرهای قدیمی ایران بوده که به شدت پایمال حوادث روزگار شده است.

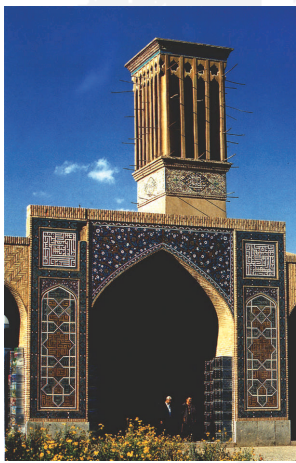
پیدایش شهر کرمان بر پایه یک ضرورت اقتصادی - نظامی بوده؛ ضرورتی که ایجاب می کرد شعبه مهم راه ابریشم و راه ادویه هند و ساحل دریای عمان به صورتی از بیابانهای کرمان و بلوچستان بگذرد و به راه اصلی ابریشم (هرات - اسکندریه) متصل شود. نقطه ای که می توانست محل اتصال و گره پیوند این ارتباط باشد، امروز به کرمان معروف است.

کرمان که امروز یکی از مراکز فرهنگی، هنری، تاریخی و آموزشی به شمار می رود، دارای تاریخ پر بار است به طوری که اگر کسی تاریخ کرمان را بخواند، گویی تاریخ ایران را خوانده است.

قالی کرمان تصویر جاودانه فردوس است. باغهایی سرتاسر پوشیده از گل های متنوع رنگی بر زمینه هایی که زیر انبوهی از شکوفه ها، برگها، پرندگان، چرندگان و آبزیان که در کنار یکدیگر در صلح و دوستی به سر می برند پنهان شده اند. زمینه هایی به رنگهای سورمه ای، قرمز، سبز و گهگاه قهوه ای یا کرم. حضور زنده رنگ های بنفش، صورتی و آبی آسمانی در کنار انواع سبز، قرمز و خاکی چنان حیاتی به فرش بخشیده است که گویی بهار لبخند می زند. عدم رعایت تقارن های طرح و رنگ موجب شده است که باغ، بوستان، گلستان یا بهارستانی که بر پهنه فرش به تصویر کشیده شده است، ملموس تر شود و در عین بهره بردن از طرح ها و نقشمایه های حتی استیلیزه شده و انتزاعی، احساس گردش در یک بهشت دنیایی را به بیننده القا کند.

قالی کرمان در طرحها و ابعاد بسیار متنوع و رنگارنگ، از دل تاریخ ایران تا این زمان راه طولانی و پر نشیب و فرازی را پیموده است؛ راهی که بسیاری اوقات سربلندی و سرافرازی در ایران و حتی جهان را برای آن به همراه داشته است. فرش کرمان با هر سلیقه و فرهنگی همراه می شود و در عین منحصر به فرد بودن، متعلق به گروه یا طبقه خاص اجتماعی نیست. تنوع کیفیت، ابعاد، اندازه و انواع بافته ها با کاربردهای متنوع، این ویژگی را به فرش بخشیده که گاه بر کف تالار یک کاخ، یک مسجد، مهمانپذیر یک سرای اشرافی و یا اتاق نشیمن یک خانه معمولی باشد. گاه بر مبلمان یک اتاق کار رسمی و گاه بر دیوار یک موزه تاریخی، گاه راهروهای یک مجموعه بزرگ ساختمانی رسمی و اداری و گاه در راهرو و یک خانه قدیمی در انتهای یک کوچه خاکی گسترده شود، و نیز همزمان در خانه و ساختمانهای محافل رسمی اروپایی و آمریکایی پهن می شده است... تا آنجا که نماد فرش ایرانی در دنیا تا چند دهه پیش تنها فرش کرمان بود و نمایانگر پاره ای از هویت و شاخص های فرهنگی این مرز و بوم...!

شاهزاده باغ

باغ و عمارت شاهزاده ماهان

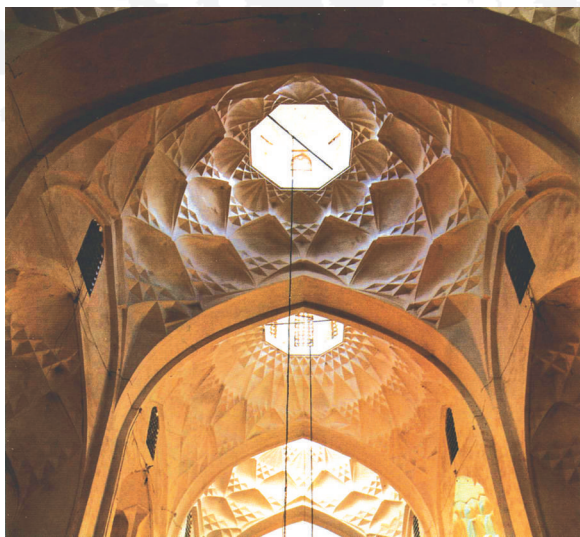

قالی بافی در کرمان پیشینه ای کهن دارد. استناد به مدارکی از جمله «تاریخ عالم آرای عباسی» و «سفرنامه شاردن» نشان می‌دهد که در دوران صفویه به طور قطع کرمان یکی از مراکز مهم قالی بافی بوده و نمونه‌های بسیار زیبای قالی کرمان از آن دوران در موزه‌های سراسر دنیا پراکنده است.

البته با ایجاد هرج و مرج پس از دوره صفویه، تولید قالی در این منطقه کاهش یافت اما در قرن ۱۴ هجری (۱۹ میلادی) به آستانه یک دوره تقریباً بدون وقفه پیشرفت گام نهاد.

در این قرن بر اثر فعالیت دائمی بهترین و ماهرترین استادان طراحی فرش در کرمان از جمله شاه‌رخ‌ها، پاک‌گوهر، ارجمندی، مایل و... فرش کرمان شهرت و رونق فراوان یافت.

مقبره شاه نعمت‌آ... ولی، کرمان ▼

پاره فرشی با طرح مشهور به گلدانی، بافت کرمان، قرن ۱۱ هـ/۱۷ م ▲

▲ قالی کرمان با نقشه مشهور به درختی سبزیکار

طرح‌های قالی کرمان را می‌توان به دو دوره مهم قالیبافی به ترتیب زیر تقسیم کرد:

دوره اول که شامل طرح‌های رایج در دوره صفویه است و با نام‌های باغی، گلدانی، تصویری، گلشنی و طرح ترنج و حیوان‌دار شناخته می‌شوند.

دوره دوم طرح‌های مربوط به نیمه دوم قرن ۱۳ هـ. ش که خود به چند شاخه بزرگ تقسیم می‌شود:

۱- **لچک ترنج:** شاه عباسی، اسلیمی، قاب قرآنی، بهارستانی، خوشه انگوری و کف ساده.

۲- **سبزیکار:** از طرح‌های منحصر به فرد در قالیبافی که تنها در کرمان بافته می‌شود. طرحی سرتاسر گل و بوته که به طرزی زیبا در کنار یکدیگر با کمترین فاصله قرار گرفته‌اند.

۳- **نگاره گسسته:** از طرح‌های ابداعی در کرمان که تحت تاثیر سفارش‌های خارجی شکل گرفت.

۴- انواع واگیره، قاب قابی، محرابی.

۵- **درختی:** درختان میوه و درختان اسطوره‌ای مانند سرو، بید مجنون و درخت چنار در طرح‌های درختی به وفور دیده می‌شود.

۶- **بته‌ای:** نگاره بته در کرمان یادگار دوران شالبافی در این منطقه است و از الگوی فرم آن برای تجمع و پراکندن نگاره‌ها در متن استفاده می‌شود و طرح‌های بی‌مانندی را آفریده است.

۷- تصویری: درقالیه‌های تصویری متاخر کرمان تصاویر شاهان، بزرگان، قهرمانان و افراد صاحب نام ایرانی و خارجی بافته می‌شود. ◀

۸- تلفیقی: تلفیق انواع ساختارهای رایج در کرمان با نگاره‌های اصلی متداول نظیر انواع گل و درخت و سایر عناصر در این منطقه، موجب پیدایش طرح‌های بسیار زیبا و بی‌مانند شده است. همچنین استفاده فراوان از گل و گیاه و نیز قرارگیری در معرض سفارش‌های خریداران خارجی، موجب ایجاد و طرح نقشمایه‌های جدیدی شده است که از ویژگی‌های فرش کرمان به شمار می‌رود. ▼

درقالی کرمان بیش از ۲۱ رنگ به کار می‌رود که به زیبایی در کنار هم آمیخته شده‌اند. ولی بیش از همه درقالی کرمان رنگ قرمزروناسی، نیلی، سورمه‌ای، انواع سبز، و انواع صورتی و انواع بنفش به کار رفته است. ▶

مواد اولیه در بافت قالی کرمان شامل ابریشم، پشم و نخ است که البته امروزه از ابریشم استفاده چندانی نمی شود. تار و پود فرش کرمان مانند مناطق دیگر ایران از پنبه است. (پود نازک، پود ضخیم و تار از پنبه تهیه می شود.) در قالیهای کرمان از ۲ پود (یکی ضخیم و یکی نازک) استفاده می شود. مواد رنگزاد کرمان شامل قرمز دانه، روناس، نیل، اسپرک، پوست انار، برگ مو، پوست گردو و بعضی رنگزاهای گیاهی و نیز مواد رنگزای پایدار شیمیایی است. دستگاه قالی بافی در کرمان دارگردان عمودی است که از ابتدایی ترین دارها بوده و به نام کمان دار یا کرمانی معروف است. بعضی از این دارها «راست رو» ندارد و «سردار» و «زیردار» در داخل حفره دیوار قرار می گیرد. چله کشی که در کرمان به «قالی تونی» معروف است، همچون بسیاری از مناطق دیگر، بیرون از دار انجام شده و سپس به روی دار منتقل می شود. تعداد گره در فرش کرمان به شیوه متفاوتی از دیگر مناطق بیان می شود: ۳۵ / ۷۰، ۴۰ / ۸۰، ۵۰ / ۱۰۰، که برای نمونه عدد ۷۰ نشانگر تعداد چله های زیر و رو و ۳۵ معرف رجشمار است. شماره ضخامت نخ در کرمان با واحدی به نام «لا» مشخص می شود که تعداد رشته نخهایی است که به دور یکدیگر پیچیده شده و یک نخ آماده برای بافت را به وجود آورده اند. حدود و اندازه چله کشی در کرمان با واحدی به نام «نشان» مشخص می شود. هر ۱۶۰ تار بارنگ علامت دار شده و نشان نامیده می شود که هر نشان معمولاً حدود ۳۰ سانتی متر است. گره فرش کرمان به اصطلاح فارسی (نامتقارن) است که در قالیهای ظریف به کار می رود. گره در مناطق روستایی هم فارسی و هم ترکی به کار می رود البته گره یو (U) نیز از گره های رایج در کرمان است. بافت قالی کرمان در ابعاد و اندازه کوچک و بزرگ پارچه متداول است. بافت سرویسهای ۶ یا ۸ تکه رو مبلی، پادری و پشتی نیز در کرمان رواج دارد.

از شاخص ترین مراکز قالی شهری باف در استان کرمان ، راور است که یکی از بخش های پنجگانه شهرستان کرمان بوده و در شمال این شهر واقع شده است . این شهر کوچک در کناره کویر لوت با تولیداتی نه چندان زیاد از نظر کمیت ولی بسیار با اهمیت از لحاظ کیفیت ، در فرش بافی ایران مطرح است و دستبافته های آن در بازار های داخلی و خارجی شهرتی بی مانند دارد تا آنجا که فرشهای مرغوب کرمان را به نام راور کرمان می شناسند .

قالی بافی در راور در پی مهاجرت عده ای از قالیبافان کرمان به آنجا در اوایل حکومت قاجار ، حیاتی دوباره پیدا کرد .

در قالی های راور کرمان آرامش و نظم بیشتری حاکم است و طرح ها از قالبهای سنتی بیشتری نسبت به قالی کرمان برخوردارند . قالی های راور بسیار نادر و کمیاب هستند .

در روی آنها خطوطی وجود دارد که به تناوب ترنج های تخم مرغی شکل به رنگ قرمز ارغوانی قرار گرفته است که یا به چندین دسته تقسیم شده و یا اینکه به نقطه هایی ختم می شود .

قالی های راور کرمان شباهت زیادی به قالی های قدیمی کرمان دارند و اختلافشان با آنها فقط در این است که پرز آنها اندکی بلندتر بوده و بافت محکم تری دارند . قالی های بافت جدید راور نیز هیچگونه تفاوتی با قالی های بافت کرمان ندارند .

در گنجینه فرش آستان قدس رضوی ، سه تخته قالی وجود دارد که بی گمان در راور بافته شده اند و تاریخ بافت این قالیها ۱۸۶۶ م (۱۲۸۲ هـ.ق) است .

در واقع می توان گفت که در سالهای اخیر بهترین فرشهای منطقه کرمان در راور بافته می شود نه در کرمان و این امر موجب شده که تمام تکنیک هایی که در کرمان در فرش بافی ، طراحی و رنگرزی وجود داشته است ، به راور منتقل شده و فرش این دو منطقه در کنار یکدیگر مطرح شوند .

قالی راور گره دار و با گره هایی از نوع نامتقارن (فارسی) می باشد که همانند کرمان دو پود است و کیفیت بافتی بسیار مرغوب دارد.

این قالیها معمولا ۶۰؛ ۷۰؛ ۸۰؛ ۹۰ جفت به بالا بوده است، اما در حال حاضر فرش های ۷۰ تا ۹۰ جفت بیشتر رایج هستند. دارهای رایج در راور، دار عمودی گردان است. در کارگاههای راور نام گوک از همه جا معروف تر و لطافت گوک راور از بقیه مناطق بیشتر بوده است. رنگریزی در راور ۱۰۰ درصد گیاهی نیست و از رنگ شیمیایی مناسب نیز استفاده می شود.

انواع طرح فرش در راور

باید تاکید کرد که فرش راور ادامه دهنده سبک فرش کرمان است که به علت تغییر شرایط اجتماعی و اقتصادی به راور منتقل شده است. از همین رو طرح فرشها نیز مشترک و یا تلفیقی است که با مختصر تفاوتی قابل تمایز است. آنچه در این بین از سایر عوامل دخیل در تولید یک فرش خوب تاثیر دارد، تکنیک خوب فرش بافی در راور است که فرشهای آن را ظریف تر و زیباتر از سایر مناطق استان کرمان می نمایاند. افزون بر اکثر طرح های کرمان که در راور بافته می شوند، برخی طرح ها نیز شهرت راور کرمان را با خود به همراه دارند و نقوش آن از طبیعت الهام گرفته است. درختی سبزیکار، محرابی، گلدانی، قاب قابی، درختی؛ درختی حیواندار، لچک ترنج عباسی، اسلیمی، صرام، سروری، نقش کبکی، و شکارگاه از نقشه های مورد استفاده در قالی راور است.

صرام یکی از رایجترین و معروفترین طرحهای قالی راور کرمان است. قالی راور با رنگ بندی متناسب و با نشاطی که دارد، دارای معروفترین فرشی است که در مناطق استان کرمان بافته می شود. البته هنرمندان دیگر هم با کمی دخل و تصرف به نقش پردازی به شیوه صرام مشغولند. طرح قاب قابی که در راور بافته می شود آن را از فرش کرمان متمایز می سازد. قالیهایی با این طرح از قدیم در موزه ها نیز منسوب به کرمان وجود دارد که سبک کلاسیک خود را حفظ کرده و گرایش بیشتری به سمت طرح های سنتی دارد و از نقوش انتزاعی اسلیمی و ختایی به طرز زیبایی در آن بهره برده اند و انواع رنگهای کرم، نخودی، قهوه ای به صورت سیر در آن بر سایر رنگها برتری دارند.

انواع نقشمایه های گل شاه عباسی ، گل فرنگ ، گل های طبیعی همچون گل نسترن ، گل صد پر ، گل ناز ، گل داوودی ، لاله عباسی ، ختمی ، گل های خوشه ای و ریشه ای ، نقوش تزئینی کاخ های فرانسوی (پسچک) ، انواع درخت میوه و بوته ، گلدان ، قندیل ، حیوان و عناصر تزئینی تلفیقی نیز در فرش کرمان به کار گرفته می شود. فرش راور نیز از دیر باز در ابعاد بزرگ و پر کار با نقوش ریزبوده و معمولا تمام سطح فرش سرشار از نقش است و فضای خالی در آن دیده نمی شود. امروزه تولیدات قالی راور در ابعاد متنوع ، با رنگبندی زیبا در زمینه های تیره و روشن ، اما با برتری رنگهای زرد و نارنجی در جزئیات ، در بازار های داخل و خارج وجود دارد.

کاربرد رنگهای سیر و روشن در کنار یکدیگر به شکل زیر است:
سفید نخودی ، بادامی ، بیدمشکی ، دارچینی ، قهوه ای ، طلایی ، سورمه ای ، آبی ، آبی لاجوردی ، گلخاری ، چهره ای و جوزی (گردویی) که همه رنگها در ۲ نوع کم رنگ و پر رنگ (سیر و روشن) به کار می روند.

وزارت بازرگانی
مرکز ملی فرش ایران

فرش کرمان و راور

تهیه شده در بخش تحقیقاتی طرح و نقشه،
مدیریت تحقیقات مرکز ملی فرش ایران

نگارش متن: ساغر کریمی

بازنگری: مجید نیکویی

ناظر فنی: رضا الله داد

ویراستار: حمید کارگر

صفحه آرایی و گرافیک: داریوش کاظم پور

تهران، میدان ولی عصر، ضلع شمال غربی، ساختمان شماره ۲ وزارت بازرگانی، طبقه ۱۲

صندوق پستی ۷۱۱۵-۱۴۱۵۵

تلفن: ۸۸۹۰۵۶۸۰-۸۸۹۰۸۸۸۰

نمابر: ۸۸۹۰۵۵۰۸

www.incc.ir